

DENNE SIDE AF TAVSHED

Interview med Tobias Kelly

SOFIE DANNESKIOLD-SAMSØE

I anledning af udgivelsen af sin bog *This Side of Silence. Human Rights, Torture, and the Recognition of Cruelty* besøgte den britiske antropolog Tobias Kelly København i maj 2012. Mellem boglancering og videnskabelige seminarer mødte jeg Tobias Kelly på Rehabiliterings- og Forskningscenter for Torturofre i København til interview om det, der siges, men ingen hører, på baggrund af etnografisk feltarbejde blandt fagfolk i det britiske asylsystem.

Vil du fortælle om titlen på bogen This Side of Silence? Hvorfor valgte du den titel?

Jeg håbede, du ville spørge mig om det. Alle, der har gået i skole i England, har stiftet bekendtskab med George Eliots roman *Middlemarch* og et af de berømte citater fra romanen, der lyder: „Hvis vi havde en klar indsigt og indlevelse i alle almindelige menneskeliv, ville det være som at høre græsset gro og et egernhjerter slå, og vi ville blive strakt til jorden af den brølen, der ligger hinsides tavsheden“ (Eliot 2003:220).¹ Bogen handler om, hvad der ligger på *denne side* af tavsheden, ikke hinsides tavsheden.

Tavshed kan bruges forskelligt og have mange betydninger. Én betydning handler om måden, vi taler om tortur på. Aviserne i Storbritannien skriver om tortur hver dag. Jeg ved ikke, om det samme gælder i Danmark, men jeg vil tro, det gør. Der skrives og tales om tortur, men så godt som ingen udpeges som offer for tortur eller som udøver af tortur. Bogen undersøger den tavshed. Vi er meget ivrige efter at fordømme tortur generelt, men finder det aldeles vanskeligt at anerkende enkeltsager. Hvor kommer den tavshed fra?

Den anden betydning af „denne side af tavshed“ handler om forsøget på at bevæge sig bort fra ideen om tavshed. Ideen om at tortur er vanskelig at anerkende, fordi overleverer har mistet evnen til at tale om overgrebene, sådan som Elaine Scarry (1985) har beskrevet det. Efter min opfattelse kan nogle overleverer finde

det svært at tale, mens mange andre overlever faktisk udtrykker sig meget klart og ønsker at tale om de skader, de er blevet pådraget. Så i den forstand er tavshed ikke problemet. Det handler ikke om, at folk ikke er i stand til at udtrykke sig, men det handler om tavsheden på vores side, på juristernes, lægernes og sagsbehandlingernes og andres side, som ikke er i stand til at lytte. Derfor „denne side af tavshed“. Vi er ikke hinsides tale eller hinsides sproget. Vi er i høj grad på denne side af det, der kan udtrykkes, siges og vides. Det er måden, hvorpå vi forsøger at opnå kendskab og at anerkende, som er min hovedinteresse. Det er det, titlen henviser til.

Så hvor kommer tavsheden ind?

Jeg tror, det har noget at gøre med de former for faglig viden, som læger og bureaukrater fremstiller. Det kan dels skyldes følelsesmæssig fornægtelse eller manglende evne til at erkende det rædselsvækkende. Og det kan dels skyldes politisk fornægtelse og instrumentalisering. Men jeg tror, der er en mere grundlæggende årsag, der handler om, at tavsheden er iboende bureaukratiske og juridiske vidensformer. Når fagfolk afvejer og vurderer bevismateriale – for det er det, de gør – udelader de visse former for lidelse, grusomhed og smerte i de formelle overvejelser. Så der er i højere grad tale om fremstillingen af faglig viden end om blot følelsesmæssige eller politiske begrænsninger.

Samtidig mener jeg, det vil være forkert at kritisere denne form for viden og de institutioner, der fremstiller den, for ikke at begribe smerte, lidelse og tortur i deres kompleksitet. Jeg kan ikke se noget formål med det. Hvorfor skulle en domstol eller læge forsøge at begribe eller genkalde smerten fra tortur? Hvorfor skulle man genskabe noget, der er forfærdeligt? Hvad kan det gøre godt for nogen? I stedet for afgør de, hvordan de kan beskrive disse former for lidelse og smerte på bestemte måder, der gør os i stand til at tage beslutninger. Jeg mener ikke, de bør forsøge at genskabe smertetilstanden. Når de forsøger at beskrive erfaringer med smerte, er de i sagens natur begrænset til, hvad de kan se og høre, sige og gøre.

I bogen beskriver du nogle af de vanskeligheder, som fagfolk, der arbejder med torturofre, har. De vil gerne gøre godt, hvad andre har gjort ondt, men det er svært. Jeg spekulerer på, om du med denne beskrivelse fremstiller et alternativ til den dominerende fortælling i antropologien, hvor vi ofte er kritiske over for stat og lovgivning. Vi udfører feltarbejde blandt klienter, patienter og torturofre og ser verden fra deres perspektiv, og vi kommer dermed til at sympatisere med dem. Jeg bed mærke i, at du i din præsentation af bogen sagde, at du somme tider fik ondt af de fagfolk, der arbejder med asylansøgere. Bryder du en form for tavshed her?

Jeg begyndte dette projekt med en udpræget forventning om, at det ville føre til en kritisk beskrivelse af asylforløb som uretfærdige og skadelige. På grund af mit teoretiske og etiske udgangspunkt var mit fokus imidlertid ikke på overleverne. For det første, fordi jeg tænkte, at jeg ikke burde antage, at overleverne overhovedet ville tale med mig. De bliver interviewet af så mange i forvejen: sundhedsfagfolk, udlændingestyrelse² og myndighedspersoner i det hele taget og dertil så en antropolog, som vil interviewe dem om deres lidelser. Det kunne måske trods alt gå godt, men jeg ønskede ikke at tage for givet, at det ville.

For det andet, fordi jeg ønskede at fokusere på etiske og praktiske problemer, som mennesker med ansvar oplever set fra deres side frem for, hvordan de opleves af de mennesker, der stiller krav. Jeg ønskede at fokusere på bureaukrater, jurister og den slags. Der er en stærk tilbøjelighed til, at man får sympati med de folk, som man arbejder med, og ser dem som mennesker, og jeg synes, der er en blind plet i meget antropologi, hvor vi foretager fine „thick descriptions“ af de gode mennesker, mens vi finder det meget sværere at indleve os i og foretage „thick descriptions“ af de onde, om jeg så må sige. Det er svært at behandle dem som mennesker i deres egen ret, med komplekse liv, med motiverede handlinger og så videre. Jeg endte med at have lidt – men ikke fuldstændig – ondt af dommerne, når jeg forsøgte at sætte mig i deres sted, og når jeg prøvede at forstå de opgaver, de skulle varetage, og det pres, der lå på dem. Selvfølgelig er der diskriminerende dommere, der er dovne og uduelige dommere, men jeg tror samtidig, der er mere i det end det. Man kan have de bedste dommere i verden, man kan have de mest progressive dommere i verden. Faktisk er mange af dommerne på udlændingeområdet i Storbritannien tidligere proasyladvokater, som er blevet dommere på vej i deres karriere. På mange måder ses de som de mest kyniske og strengeste dommere. De står med opgaven at foretage afgørelser i henhold til juridisk forsvarlige procedurer: Hvem skal gives asyl, og hvem skal ikke? Hvem passer ind i kategorien torturoffer eller flygtning? Loven er et stumt redskab til at foretage denne form for afgørelser, fordi beviserne er tynde, og der er så mange tavsheder. Dommere finder det så svært at hamle op med, at de ender med at træffe fundamentalt arbitrære afgørelser snarere end blot fordomsfulde beslutninger. Det ville ganske vist være en hel del nemmere for dem at træffe proceduremæssige afgørelser, de har blot ikke et solidt grundlag at træffe afgørelserne på, så de famler i mørket og siger selv, at de ikke aner, om de træffer de rigtige afgørelser eller ej. Så, ja, jeg mener, problemet er systemisk i form af karakteren af den juridiske vurdering og bevismateriale i asylprocessen. Og dommerne foretager meget vanskelige afgørelser, nogle er bedre til det end andre, men problemet er bredere end den enkeltes personlige evner og engagement.

Hvordan er denne analyse blevet modtaget? Har nogen taget anstød?

Forskellige mennesker har forskellige reaktioner. Nogle af dommerne siger, at det er et spørgsmål om skøn. Andre dommere siger, at jeg har misforstået lovgivningen, og at loven foreskriver, at de må gøre dette, og derfor gør de det. På et tidspunkt forsøgte jeg at få adgang til asylstolen, men domstolspræsidenten sagde: Hvad er formålet med at interviewe dommere? Alt, hvad du behøver at vide, kan du finde i retspraksis, så hvorfor interviewe os? Der er en stærk juridisk ideologi om, at skøn, empati, mellemmenneskelig forståelse og respekt, sympati eller ej, er irrelevant, til trods for at det i praksis er umuligt at foretage en vurdering uden. De fleste afgørelser handler om troværdighed, og det indebærer en fornemmelse af, hvad man ville gøre i andres sted. Dommere må derfor i et vist omfang nære medfølelse.

Dele af rehabiliteringsbevægelsen i Storbritannien har været en smule utilpas ved implikationerne af dette, og jeg forstår dem godt, for de fører en evig kamp mod udlændingestyrelsen i Storbritannien, som vedblivende påstår, at de ikke er objektive og uvildige, men forudindtagede, og vi bør derfor ikke lytte til dem. Og de siger nej, vi er strikse eksperter, der fremlægger upartisk og objektivt bevismateriale. Der kan være en fare ved at forsøge at undersøge og beskrive de komplekse og nuancerede processer, hvorved bevismateriale fremstilles, fordi det kan underminere disse påstande, men min pointe er ikke at sige, at afgørelserne ikke er objektive, men snarere at vi ikke skal bede dommerne om at gøre det umulige, og at vi bør anerkende andre former for ekspertise.

Så hvad er det, der udelades, når vi lytter til vidnesbyrd fra torturofre? Hvad udelades, når deres oplevelser og erfaringer fremstilles i jurasens verden?

Du kan sige, at erfaringen udelades, og det anser jeg ikke nødvendigvis som et problem. Jeg ønsker ikke, at dommere skal opleve tortur. Den opgave, de på godt og ondt er blevet stillet, er at foretage en juridisk vurdering af, om der er tale om tortur eller ej i en given sag. De skal vurdere beviserne og ikke reproducere lidelsen. Den udelades nødvendigvis, for de må være i stand til at begrunde beslutninger med hjemmel i lovgivningen, men det gør det samtidig svært at finde ud af, hvad der egentlig er foregået. Til en undersøgelse af faktiske omstændigheder er loven et stumpt redskab. Min kritik består ikke i, at loven udelader oplevelser af smerte og erfaringer med lidelse eller gør dem abstrakte, for det ville være som at kritisere en hest for at være hest. Det er, hvad loven skal og gør. Kritikken går på, at det måske ikke bør være lovens opgave at afgøre, hvad der skete, for i denne sammenhæng er den ikke noget godt redskab til efterforskning. En anden og bedre form for redskab til efterforskning kan være sagsbehandlere, der udvikler langvarige relationer til asylansøgere, hvilket gør det muligt, at beretninger eller fortællinger fremkommer over tid. Jeg er selvfølgelig

klar over, at det politisk vil være nærmest umuligt, da det vil være meget dyrt, og udlændingestyrelsen vil nok bekymre sig om, hvorvidt der vil blive lukket flere folk ind. Der vil også være en „fare“ for, at sagsbehandleren vil oversympatisere med ansøgeren og ikke være i stand til at foretage en stringent beslutningstagen. De kan blive påvirket af sørgelige og sentimentale historier i stedet for at se på de faktiske omstændigheder.

Og mon der ikke også i dette perspektiv vil være forhold, der udelades?

Ja, helt sikkert. Ethvert forsøg på bekræftelse eller anerkendelse fører uvægerligt til, at noget drages frem, mens andet udelades. Det er en politisk og moralsk beslutning, hvad der udelades. Så der vil altid være tavsheder. Man kan ikke gengive hele verden.

Nogle torturofre får jo rettens ord for, at de er ofre for tortur. Jeg går ud fra, at der også er fordele ved en juridisk anerkendelse?

Der er ikke mange, som åbenlyst anerkendes som torturofre. Faktisk er det temmelig vanskeligt – i hvert fald i Storbritannien – at finde asylsager, hvor det er specifikt nævnt i afgørelsen, at „vi anerkender dig som torturoverlever“. Sådanne sager er utrolig sjældne. Jeg har gennemgået hundredvis af sager og forsøgt at finde eksempler på, at dommeren faktisk siger, vi anerkender, du har været udsat for tortur. Men jeg tror, der for nogle er mange potentielle fordele ved at blive anerkendt som torturoverlever. Det må vurderes fra sag til sag snarere end at være en principalsag. Overleveren kan *måske* ønske et officielt dokument, der bekræfter, at vedkommende er blevet tortureret. Eller vedkommende ønsker det *ikke*. Det kan være vigtigere at få et hus eller et arbejde eller familiesammenføring. Det er min fornemmelse, at en officiel anerkendelse ofte betragtes som et instrumentelt, pragmatisk spørgsmål, og det ser jeg ikke noget problem i. Det handler om at fremstille en overbevisende sag, så man kan få lov til at blive i England eller Danmark. Et vidnesbyrd om tortur kan muligvis være den bedste måde at opnå det på. Jeg kan beskrive, hvad der er sket med mig på andre måder, men at beskrive det som tortur kan rent pragmatisk være den bedste måde at beskrive det på. Jeg tvivler på, at det altid er den bedste måde. Igen må det vurderes fra sag til sag. Ansøger og advokat må drøfte moralsk og politisk, hvad ansøgeren ønsker, og advokaten må pragmatisk og i juridiske termer svare, hvilken vej der vil være bedst at gå for at opnå dette. Så tortur kan træde i forgrunden eller i baggrunden afhængigt af formålet.

Uanset om torturofre bliver anerkendt som sådan eller ej, bliver deres oplevelser med forfølgelse og vold draget ind i juraens verden. Kvindebevægelsen har

kæmpet for at få anerkendt en anden form for vold – vold mod kvinder – som et retligt spørgsmål, og først sent er vold mod kvinder blevet anerkendt som et menneskerettighedsspørgsmål. Der er vel store fordele ved at gøre tortur til et retligt spørgsmål?

Jeg tror, det har betydning på et mere generelt plan, der angår den bredere politiske kultur og kønsforhold. Det er vigtigt at påpege, at vold i hjemmet er et spørgsmål om menneskerettigheder; det sætter rammen for, hvordan folk taler om vold i hjemmet, men det er ikke sikkert, det betyder meget for, hvad der sker i de enkelte sager. Der er forskel i niveau: På ét niveau kan vold i hjemmet for eksempel anerkendes som tortur. Der er tungtvejende argumenter for at hævde det. På et generelt plan kan det få folk til at forstå. Vi ved, at tortur er forkert, og intet kan retfærdiggøre tortur, men folk har påfaldende mange undskyldninger, når det handler om konkrete sager om vold i hjemmet. Når vi siger, at vold i hjemmet kan være som tortur, placerer vi det blot i en anden kategori.

Om det vil give mening i retlig og pragmatisk forstand at beskrive en konkret sag om vold i hjemmet som tortur, er en andet spørgsmål. Igen må det vurderes fra sag til sag. I Storbritannien vil det formodentlig være vanskeligt at overbevise et nævningeting om, at det, at en mand dagligt slår sin kone, kan regnes for tortur, fordi tortur anses for at være noget, der foregår på tv og i fangehuller. Så det, at en mand kommer fuld hjem og slår sin kone, anses for at være noget andet, og derfor vil han ikke dømmes „skyldig“. Af rent pragmatiske årsager vil det nok være bedre at sigte ham for en helt anden forbrydelse, alene fordi et nævningeting vil være mere tilbøjelig til at fælde dom for voldeligt overfald end for tortur, som er en forbrydelse med langt større moralsk vægt.

Men der er åbenbart fordele ved at anerkende tortur som sådan?

Det mest oplagte eksempel er, at udlændingestyrelsen i Storbritannien har indrømmet, at torturoverleverer ikke bør indkvarteres i asylcentre. Så asylansøgere og folk, der har fået afslag på deres asylansøgning, bør indkvarteres separat fra dem, som er blevet tortureret. Derfor er advokater meget opsat på at fremsætte påstande om tortur. Det hjælper ikke klienterne til at få asyl, det betyder blot, at de kan flytte ud af centrene og ind i almene boliger. Så ud fra en pragmatisk betragtning er deres sag helt anderledes. Tortur forsvinder ud af den juridiske argumentation for asyl, men tortur er alligevel vigtig at påpege. Det står ikke helt klart for mig politisk og moralsk set, hvorfor torturoverleverer bør adskilles fra andre beboere i asylcentre. Mange andre asylansøgere har været gennem lige så traumatiske og forfærdelige oplevelser og lider på samme vis af psykiske skader og andre helbredsproblemer, som ikke skyldes tortur i snæver forstand, men opleves lige så gennemgribende og vigtige. Men det er lige præcis her, tortur som

et retligt stridspunkt får betydning. For advokater er det et pragmatisk spørgsmål i de enkelte sager, mens det for antitorturbevægelsen er et moralsk spørgsmål på et større plan, om der er tale om tortur eller ej, som har konsekvenser for, hvordan man bør behandles. Der er en konstant bevægelse mellem pragmatisk vurdering af enkeltsager og de mere omfattende moralske spørgsmål, tænker jeg.

Noter

1. Den engelske originaltekst lyder „If we had a keen vision and feeling for all ordinary human life, it would be like hearing the grass grow and the squirrel’s heart beat, and we should die of that roar which lies on the other side of silence“ (Eliot 2000 [1874]:185).
2. UK Border Agency.

Litteratur

Eliot, George
2000 [1874] Middlemarch. New York: Modern Library.
2003 Middlemarch. København: Rosinante.

Kelly, Tobias
2011 This Side of Silence. Human Rights, Torture, and the Recognition of Cruelty. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Scarry, Elaine
1985 The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World. Oxford: Oxford University Press.